

Dokumentinio kino edukacijos gairės

Kino edukacija

Kinas – itin paranki edukacinė priemonė, sujungianti ne tik estetinius ir idėjinius filmų kaip meno kūrybinių aspektus, bet ir gyvenimiškas situacijas bei patirtis. Kinas patrauklus ir kaip medijos plačiąja prasme rūšis, ir kaip įrankis, įvairiomis meninės raiškos priemonėmis galintis „paliešti“ žiūrovą, lavinti kritinį mąstymą ir emocinį intelektą.

Mokyklose didžiausias dėmesys skiriamas formaliajam ugdymui, tad kinas, kaip ir kitos alternatyvios edukacijos rūšys ir metodikos, mokykloms suteikia platesnes galimybes sėkmingai įgyvendinti ir neformaliojo ugdymo dalį.

Daugelyje Europos šalių kinas į mokyklų ugdymo programas įtrauktas ne tik kaip priemonė mokytis kurti filmus ar supažindinti su juo kaip meno šaka, bet ir kaip atskiras informacijos šaltinis, ugdantis visapusiškai asmenybei itin svarbias bendrąsias kompetencijas – emocinį intelektą ir kritinį mąstymą. Žiūrėdami filmus, juos analizuodami ir vertindami moksleiviai taip pat lavina savo vizualinį raštingumą.

Teigiamą kino edukacijos poveikį įrodo 2014 m. paskelbto tyrimo „Kino ir teatro edukacijos poveikis jaunimui. Atvejų analizė: „Mokausi iš kino“ ir „Menų spaustuvė“ nauja neformalaus ugdymo erdvė mokyklų bendruomenei“ rezultatai²⁹. Tyrime analizuojant projekto „Mokausi iš kino“ ir VŠĮ „Menų spaustuvė“ įtaką jaunimui buvo nagrinėjamas kino ir teatro edukacijos poveikis jaunajai kartai. Didžioji dauguma projekto „Mokausi iš kino“ dalyvių nurodė, kad edukacinės kino veiklos turėjo įtakos jų kūrybiškumui, specialiosioms kompetencijoms (pvz., pakeitė jų požiūrį į kino ir scenos menus, padėjo geriau suprasti jų specifiką), bendriesiems gebėjimams (sustiprino smalsumą, kūrybiškumą ir pan.), vartojimui ir savanoriškai veiklai (kai kurie dalyviai pradėjo dažniau lankytis kine ir kultūrinuose renginiuose). Tyrime taip pat buvo analizuojama mokytojų nuomonė, patvirtinusi teigiamą su kinu susijusių veiklų poveikį moksleiviams. Pedagogų teigimu, nė vienas iš tyrime analizuotų projektų neatitraukė mokinių dėmesio nuo mokymosi – priešingai, abu tik papildė esamas mokyklų lavinimo programas.

Lietuvoje kino edukacija susidomėta palyginti neseniai, apie 2006 m. – kai imta svarstyti, koks kiną įtraukiantis ugdymas galėtų būti taikomas už aukštosios mokyklos sienų. Tarptautiniu mastu kino edukacija apibrėžiama kaip ugdymas, susijęs su kinu.

29 http://www.kulturostirimai.lt/wp-content/uploads/2017/08/2014_12_12_SIC_Meno-avilys_Projektu-vertinimas.pdf

Pirmiausia, daugiausiai apima mokymas *apie* kiną: aukštosiose mokyklose, kuriose rengiami kino profesionalai, dėstoma kino istorija, teorija ir praktika. Antra kino edukacijos šaka – mokymasis „su filmais“. Tai labai siaura sritis, taikoma mokyklose (pvz., geografijos pamokoje supažindinant mokinius su Indija rodomas dokumentinis filmas, iliustruojantis šios šalies kultūrą, istoriją ar pan.). Trečia kryptis – mokymasis „iš filmų“, kurio atveju kino edukacija suvokiama gerokai plačiau. Šiuo atveju, nors ir suteikiama ir suteikiama žinių apie patį kiną, jo istoriją, teoriją, kūrimo praktiką ir pan., pagrindinis tikslas nėra ugdyti kino profesionalus: svarbiausia – pasitelkiant kiną ugdyti bendrąsias kompetencijas – emocinį intelektą, komunikacinius gebėjimus, kritinį mąstymą ir t. t.

Dokumentinis kinas

Kas yra dokumentinis filmas? Vienas gana tradicinis atsakymas – tai ne filmas. Kitas dažnai sutinkamas atsakymas – filmas, kuris nebūtinai yra labai įdomus, dažnai veikiau rimtas, ir kuriuo bandoma, ko nors išmokyti ar suteikti žinių. Bet kuriuo atveju, aiškiausias atsakymas – tai filmas apie realų gyvenimą. Dokumentiką sudaro tikro gyvenimo portretai, kuriuose siekdami tam tikro tikslo filmų kūrėjai kaip žaliavą naudoja realaus gyvenimo faktus, įvykius, pasakojimus ar problemas. Dokumentinio kino kūrybos ašis – filmo režisieriaus ir jo herojų santykis.

Dokumentinį kiną galima apibūdinti kaip „kūrybišką tikrovės išplėtimą“. Dokumentiniai filmai pradėti kurti XIX–XX amžių sandūroje ir nuo to laiko nuolat kinta. Šį kismą lemia pastovi kino technologijų plėtra, žiniasklaidos tobulėjimas ir nauji bei nuolat kintantys visuomenės požiūriai ir idėjos.

Dokumentiniai filmai praplečia akiratį, įkvepia ir ugdo. Paprastai jais siekiama bent vieno iš šių tikslų:

- dokumentuoti tam tikrą temą, siekiant išsaugoti su ja susijusias žinias ar informaciją;
- atskleisti kažką naujo tam tikra tema;
- leisti žiūrovui įsijausti į filme rodomų žmonių gyvenimą;
- pagrįsti ar puoselėti filme pateikiamas idėjas, požiūrį ar prieigą prie temos;
- atkreipti dėmesį į šiandieninio pasaulio problemas.

Žodis „dokumentas“ kilęs iš lotyniško daiktavardžio *documentum*, reiškiančio „įrodymai“ arba „parodymai“. Taigi, „dokumentinis“ filmas implikuoja, kad filme kūrybinė komanda

remiasi dokumentais – tam tikra įtikinama, patikima medžiaga.

Šiek tiek istorijos... Pirmasis sąvoką „dokumentinis filmas“ šiandienine šio žodžio prasme pavartojo Johnas Griersonas, garsus škotų kino režisierius ir Kanados nacionalinės kino tarybos (NFB) įkūrėjas. Anksčiau žodžių junginys „dokumentinis filmas“ daugiausia naudotas siekiant pabrėžti filme vaizduojamą realizmą, kasdienį žmonių gyvenimą.

Griersonas teigė, kad dokumentiniai filmai yra „kūrybiškai: perteikta tikrovė“. Dokumentinis filmas vaizduoja „tikrą“ pasaulį jo kūrėjo akimis. Verta paminėti, kad dėl Griersono pasiūlyto apibrėžimo ištisus dešimtmečius virė karštos diskusijos. Juk mūsų idėjos apie realybės suvokimą ir jos užfiksavimą nuolat kinta. Ar reikalingi apribojimai kuriant? Ar tam tikru momentu tikroviškas filmas nustoja būti dokumentiniu?

Viena iš dokumentinio kino žavesio priežasčių yra ta, kad jis leidžia žiūrovui kuriam laikui patekti į kitą pasaulį – į kitų tokių pat tikrų žmonių gyvenimus. Kartais filme vaizduojama tikrovė labai nemaloni ir komplikuota, o jos stebėjimas dar sudėtingesnis, nepatogus. Tai įrodo, kad dokumentiniame kine nėra paprastų atsakymų. Būtent dėl to dokumentiniai filmai ir yra tokie paveikūs – neretai jie atveria mums akis, parodo mūsų pasaulio aspektus, kuriuos manėme esant visai kitokius ar kurių nė nežinojome egzistuojant.

Be siūlomo gilaus asmeninio patyrimo, dokumentinis kinas pasižymi ir dideliu edukaciniu potencialu formuojant visapusišką asmenybę ir platesnį požiūrį. Be filmuose pateikiamų faktų čia itin svarbios emocijos, galimybė ugdyti emocinio intelekto kompetenciją, empatiją, reflektavimo įgūdžius. Be „matymo ir girdėjimo“ šiuo atveju ne mažiau svarbu „įsijausti ir suprasti“, o dokumentiniame kine sukuriama puiki terpė įgyvendinti abu.

Vis dėlto dokumentiniame kine, dokumentiniame kine gali slypėti ir spąstai – paslėpti propagandiniai teiginiai, iškreipti faktai ar išankstinės nuostatos, nulemtos tuometinio kultūrinio, politinio ar socialinio konteksto. Tad, kaip ir bet kuris kitas vizualus turinys, dokumentiniai filmai gali tyčia ar netyčia paveikti mūsų realybės suvokimą mums iki galo to nė nesuprantant. Todėl prieš pradėdant naudoti dokumentinį kiną savo edukacijos programose ar pamokose, būtina atidžiai įsigilinti į jame plėtojamą temą, problematiką, pasidomėti įvairiais jo kontekstais.

Audiovizualinio kino edukacija ir refleksija

Dokumentinių filmų pasitelkimas mokant įvairių dalykų pedagogams suteikia platesnes galimybes sudominti mokines pasirinktomis temomis, patraukti jų dėmesį ir įkvėpti plėtoti asmenines veiklas ar įsitraukti į naujas. Dokumentiniame kine užfiksuojamos situacijos iš tikro gyvenimo, leidžiant žiūrovams kritiškai įvertinti pateiktas įžvalgas apie mūsų pačių pasaulį, jo žmones ir problemas. Filmas ir jo kritinė refleksija gali padaryti didelį emocinį poveikį kiekvienai peržiūros dalyviui, kokybiškai palydint diskusiją galima kelti svarbius klausimus ir ieškoti su etika ar vertybėmis susijusių atsakymų, individualių nuomonių ar skirtingų grupės narių požiūrių sąlyčio taškų.

Kiekviename dokumentiniame filme galime išskirti kelis galimos edukacijos lygius:

1. Paties filmo tema, t. y. jame vaizduojamas turinys.
2. Pagrindinis veikėjas, pats savaime siūlantis galimas filmo interpretacines linijas:
  - emociniai pagrindinio veikėjo išgyvenimai.
  - tai, kaip jis sprendžia problemas, jo požiūris į filme perteikiamą temą.
3. Aplinka, kurioje vyksta dokumentinio filmo siužetas.
4. Dokumento apdorojimo būdas, atskirų scenų analizė.
5. Asmeninė žiūrovo perspektyva ir refleksija.

Edukacijos dalys

Norime pasiūlyti keletą patarimų, rekomendacijų ir metodikų, kaip dokumentinius filmus pasitelkti pamokose ar edukacijos programose. Žinoma, tai nėra principai ir taisyklės, kurių laikytis reiktų kiekvienoje kiną apimančioje edukacinėje situacijoje. Tai veikiau įžvalgos, galinčios Jums pagelbėti pamokose dirbant su dokumentiniu kinu.

Pasiruošimas

Įsivardykite pamokos tikslą

Pamokos tikslas turėtų būti ne tik supažindinti su naujais faktais ar suteikti naujų žinių – visų pirma turėtų būti siekiama mokinius pakviesti pareflektuoti ir suprasti filmo ir jo temos kontekstą, suformuoti individualų, pagrįstą požiūrį. Reikia suprasti ir tai, kad dokumentiniai filmai nesiūlo paruoštų receptų susidaryti vieną „teisingą“ nuomonę – jų pagalba tik galite savo mokiniams padėti greičiau ir veiksmingiau atskleisti galimas

perspektyvas, neretai susijusias su sudėtingais, nebūtinai labai patogiais ar aiškiai suprantamais klausimais. Svarbu apsibrėžti galutinį pamokos tikslą ir įsivardyti, ką būtent norime pasiekti. Ne mažiau svarbu ir patiems mokiniams tiksliai įvardyti tai, ko iš jų tikimasi, ir suteikti reikiamas priemones šiam tikslui pasiekti.

Pasirinkite pamokos temą

Kaip jau minėjome, pamokoje plėtotiną temą pasirinkti labai svarbu dar prieš filmą žiūrint kartu su mokiniais. Dokumentinių filmų internete ir specialiose mediatekose galite rasti itin įvairiomis ir svarbiomis temomis, tokiomis kaip socialinė atskirtis, ekologija, ekonomika, mažumų grupės, diskriminacija, žmogaus teisės, lytiškumo ugdymas, rasizmas, lyčių stereotipai, aktyvizmas, savanorystė, įvairios negalios ir galios. Čia išvardytas temas rasite „Nepatogaus kino klasės“ platformoje.

Patirtis rodo, kad tik pradėdant dirbti su kinu nereikėtų iškart imtis filmų, kuriuose nagrinėjamos prieštarai vertinamos temos (pvz., mažumos, socialiniai atskirtis, rasizmas). Svarbu būti pasirengusioms kalbėtis, kviešti jaunos žmones į diskusiją, kartais konfrontuoti ir gerai išmanyti filmą papildančią medžiagą. Todėl verta pradėti nuo mažiau aistrų keliančių, lengviau priimamų temų (pvz., emocinis intelektas, ekologija, bendravimas). Nebent jaučiate, kad esate pasiruošę kokybiškai lydėti savo tikslinę grupę edukacijos metu – tuomet tik pirmyn!

Kas yra „prieštarai vertinamos temos“? Paprastai kaip prieštarai suvokiamos temos pasižymi politiniu, socialiniu ar vertybiniu krūviu, sukelia stiprias emocijas ir (arba) sprendžia su etika, morale ar įsitikinimais susijusius klausimus. Iš tiesų, nagrinėjant bet kokią temą reikia būti pasiruošus, kad priklausomai nuo grupės dinamikos ji gali tapti prieštarai: grupės požiūriai gali aiškiai išsiskirti net ir dėl iš pažiūros paprastų filmo aspektų, moksleiviai gali imti netinkamai reikšti savo nuomonę ar provokuoti neigiamą oponentų emocinį atsaką. Svarbu suvokti, kad kai kurie tiesiogiai didaktiniai metodai nėra tinkamiausias būdas ginčams išspręsti. Prieštarai temos neretai susijusios su giliai įsišaknijusiomis nuomonėmis ir visuomenėje įsitvirtinusiomis nuostatomis. Bandydami paveikti jaunimo nuomonę, kad ir aptakiai nurodydami joms, ką galvoti ir kaip elgtis, geriausiu atveju nepadarysite jokio poveikio, o blogesniu – rizikuosite visiškai užkirsti kelią alternatyvių nuostatų svarstymui.

Dar kartą peržiūrėkite filmą prieš užsiėmimą

Vertinga filmą darsyk peržiūrėti ir prieš pat užsiėmimą. Taip užtikrinsite, kad išties gerai suprantate jo turinį, kad jis tikrai tinkamas tiek pamokos temos atžvilgiu, tiek savo

trukme ir sudėtingumu, kad atliepia būtent jūsų mokinių grupės galimybes ir ypatumus (amžių, pomėgius, sugebėjimus, kt.). Taip pat geriau įvertinsite, ar filmo tema ir problemika veiksmingai prisidedama prie bendros mokymo programos. Svarbu suprasti, kad tik perskaityti filmo santrauką nepakanka. Žiūrėdami dokumentinį filmą galvoje ar ant popieriaus pasižymėkite svarbias vietas, kylančius klausimus ir jausmus bei galimą pamokos struktūrą.

Atkreipkite dėmesį į filmo trukmę

Filmai gali būti skirstomi į ilgo metro (trunkančius ilgiau nei pusvalandį) ir trumpametražius. Ruošiantis žiūrėti filmą pamokos metu labai svarbu atsižvelgti į rodysimo filmo ir viso užsiėmimo trukmę. Įprastai patartina peržiūrėti visą filmą jo nestabdant ir nepersukinėjant, taip gerbiant filmo kūrėjų komandą, savo kūrinį traktavusią kaip visumą. Žinoma, nesant galimybių visos peržiūros sutalpinti į turimus laiko rėmus ar perkelti jos dalį/aptarimą į kitą dieną, pamokoje galima naudoti ir filmo dalis. Tokiu atveju įsitikinkite, ar siunčiama žinutė ir bendra tema nebus iškraipytos, ar bus perduota pakankamai kontekstualizuota medžiaga, ar išsaugosite filmo kokybę.

Metodiškai pasiruoškite užsiėmimui

Kokybiškai pasiruošti pamokai ar užsiėmimui, kurių metu bus žiūrimas ir aptariamas dokumentinis filmas – ne mažiau svarbu nei pasirengti įprastai dalyko pamokai. Visų pirma, svarbu patikrinti technologijas (ar sklandžiai veikia naudosima įranga, ar jos galimybės atitinka mokinių ir jūsų pačių poreikius, kokios yra erdvės pritemdymo galimybės, ar garsas pakankamai kokybiškas, ar gerai matosi subtitrai ir pan.).

Taip pat svarbu pasiruošti ir pedagogikos požiūriu – pagalvokite, ar turite pakankamai žinių apie filme dėstomą problemiką, susidėliokite interaktyvių metodų naudojimo planą, pasiruoškite jiems reikiamas priemones, apgalvokite galimas mokinių refleksijos kryptis ir diskusijos klausimus.

Filmo peržiūra

Prieš peržiūrą paklauskite mokinių, kas yra dokumentinis kinas. Nesistenkite surasti vieno teisingo atsakymo – būkite atviri skirtingoms nuomonėms ir kartu aptarkite, kokius dokumentinius filmus moksleivėms yra tekę žiūrėti, kas juose buvo įdomu, o kas galbūt nustebino.

Ruošdamiesi su mokiniais kalbėtis apie filmus ir įsitraukti į kinu grįstas edukacines vei-

klas, priminkite jiems, kad aptariant filmus nereikia bijoti suklysti ar „ne taip“ perteikti savo įspūdį. Juk mes ieškome ne vieno teisingo atsakymo, o mokomės suprasti ir gerbti tiek savo pačių, tiek kitų išgyvenimus, jausmus, intuiciją. Taip pat svarbu pripažinti, kad vienos nuomonės apie filmus gali būti daugiau pagrįstos, o kitos – mažiau, tačiau priimti ir gerbti reikia visas, išliekant atvirais ir jautriomis sau bei mus supančiai aplinkai.

Prieš pradėdamos rodyti filmą paprašykite moksleivių visos peržiūros metu stebėti save, savo jausmus, kylančias emocijas ir fizinius kūno pojūčius. Pakvieskite viską pasižymėti kartu su filmo metu kylančiais klausimais ir reakcijomis. Tai padės moksleivėms lengviau susitelkti ne tik į patį filmą, bet ir į save ir savo asmeninį įspūdį.

Dėmesio – jautrios temos

Kai kurie filmai dėl juose nagrinėjamų temų gali mokinius paveikti stipriau nei kiti ar iš atminties „ištraukti“ traumines patirtis. Angliškai apie tokias temas įspėjama pasitelkiant sąvoką „trigger warning“ („įspėjimas apie dirgiklius“ – jautrias temas, galinčias iššaukti trauminių patirčių atsiminimus). Todėl žžiūrint filmus, kuriuose nagrinėjamos jautrios temos, mokytojui ar edukatorei labai svarbu visos peržiūros metu stebėti, kas vyksta klasėje.

Prieš pradėdamos žiūrėti filmą galite moksleivius perspėti, kad kai kurie vaizdai, analizuojamos temos ar veikėjų pasisakymai gali būti nemalonūs, nepatogūs, kelti neigiamų jausmų. Priminkite, kad visos kylančios emocijos yra leistinos ir normalios. Taip pat suteikite moksleiviams galimybę pasirinkti, ar žiūrėti filmą toliau, ar bet kuriuo metu išeiti iš užsiėmimų erdvės, jei tik pajuntama, kad kyla per daug emocijų, žiūrėti filmą pasidarė per sunku. Tokio nutikimo atveju nepalikite jaunuolio vienos – po filmo peržiūros pakvieskite pasikalbėti. Gali būti, kad pokalbio metu jaunas žmogus jums atsivers ir papasakos apie traumines patirtis, apie kurias būtina pranešti atitinkamoms institucijoms (Vaikų teisių apsaugos tarnybai, policijos pareigūnams).

Edukacija

Pagrindiniai susitarimai

Prieš imantis pasirinktos edukacinės veiklos, labai svarbu nustatyti pagrindinius susitarimus, užtikrinančius draugišką (t. y. saugią) aplinką, tinkamą visiems laisvai reikšti savo nuomonę. Toliau pateikiame mūsų rekomenduojamus susitarimus, tačiau, be abejo, juos visais atvejais galite pritaikyti pagal savo grupės poreikį ar net nustatyti drauge.

Mes siūlome susitarti:

- stengiamės kalbėti po vieną;
- kiekvienas turi teisę pagarbiai išreikšti savo nuomonę ir būti išklaudyta;
- gerbiame kitų nuomonę; suprantame, kad nuomonės dažnai gali skirtis;
- turime teisę nepriimti nuomonės, kuri mums atrodo netinkama, tačiau priimame ją reiškiantį žmogų;
- pasirenkame tinkamą, pagarbų diskusijos būdą ir kalbą; vengiame rasistinių ir seksistinių pasisakymų;
- išklausome visus, norinčius išsakyti savo nuomonę ir užtikriname, kad visi būtų išklaudyti bei išgirstos.

Diskusija

Po filmo plėtojama diskusija gali vystytis įvairiais aspektais – apie vizualinę filmo pusę, pasitelktas menines priemones, veikėjų charakterius, temą, problemiką, asmenines veikėjų ir platesnes visuomenines patirtis. Idealiausia būtų užsiėmimo metu apimti kaip galima daugiau aspektų, vis dėlto svarbu užtikrinti ir diskusijos gylį bei kokybę, stebėti pokalbio vyksmą ir palaikyti balansą, moderuoti diskusiją. Stingant laiko patartume prisiminti išsikeltą užsiėmimo tikslą ir diskusiją telkti būtent jo išpildymo labui.

Reflektuokite

Itin svarbi darbo su audiovizualine medžiaga dalis yra refleksija. Refleksija – tai pasidalijimas savo patirtimi, emocijomis, jausmais, išgyvenimais, įspūdžiais, prisiminimais ir kitų grupės narių išklausymas priimant viską, kuo nusprendžia pasidalyti. Refleksija taip pat yra ir puikus įrankis mokytis, tobulėti ir pažinti save bei kitus. Refleksija gali būti labai įvairi – grįsta apmąstymais, analize, kviečianti pasamprotauti tiek asmeniškai, tiek visuotiniais klausimais, įsigilinti į savo ir kitų jausmus, emocijas ir platesnes temas. Dokumentika kviečia išgyventi tai, kas tikra ir nesuvaidinta, virsdama itin parankia priemone refleksijai: neretai realios situacijos stipriai paveikia mokinius, leidžia jas išgyventi patiems, patirti gilius jausmus ir susidaryti naujas nuomones.

Refleksijos metu svarbu:

- nepertraukinėti; tai ypač svarbu, nes pertrauktas mokinys gali pamesti mintį, o svarbūs dalykai likti neišsakyti;
- nekomentuoti ir tuo labiau nekritikuoti; refleksija skirta tam, kad jaunuolė pasida-

lytų savo patirtimi tiek, kiek nori/geba. Išsakytos mintys gali būti linksmos, liūdnos, skaudžios, tragiškos, pačios gražiausios ar pačios blogiausios. Bet kokia kritika gali sukelti pasipriešinimą, nepasitikėjimą savimi, o kartais – labai skaudžias psichologines pasekmes. Priimkite išgirstas patirtis tokias, kokiomis su jumis dalijamasi;

- moderuokite refleksiją; kartais mokiniai gali pradėti tiesiog atpasakoti filmo eigą ir vengti kalbėti apie tai, ko išmoko ar ką patyrė patys, ką svarbaus pamatė ir kaip tai juos paveikė. Verta užduoti klausimus, kurie padėtų pasidalyti asmeniniu išgyvenimu, patirtomis emocijomis, susidariusiu ar išsigrynintu požiūriu, kilusiomis mintimis;
- stenkitės kalbėti ir raginti mokinius kalbėti asmeniškai, naudojant įvardį „aš“, pvz., užuot sakius „tu mane erzini“ sakyti „aš šiandien supykau, nes (...)“ ir pan. Kvieskite mokinius reflektuoti apie savo individualias patirtis, o ne apibendrinti (sakyti „aš jaučiu“, „aš manau“, o ne „visiems žmonėms“, „mums atrodo“ ir pan.). Refleksija visų pirma yra apie MANE ir MANO asmeninę patirtį, o kiekvienas kitas išsakys savąją.

Esama daug skirtingų metodų skatinti refleksiją, tačiau visais atvejais itin svarbu, kad moksleiviai mokytųsi ne tik išreikšti savo jausmus ir gerbti reiškiamus kitų, tačiau taip pat stengtis juos suprasti ir gebėti paaiškinti. Todėl labai svarbu visos refleksijos metu nepamiršti pagrindinio klausimo: *Kodėl? Dėl kokių priežasčių?*

Jausmų ir emocijų refleksijai vesti galite rinktis skirtingas priemones, tokias kaip vadinamasis „emocijų ratas“ (žr. internete³⁰) arba tiksliniai klausimai (*kaip jauteisi filmo metu? Ar kuris nors veikėjas, o gal situacija tau priminė asmenines patirtis, tavo pačią? Gal norėtum pakomentuoti? Gal galėtum praplėsti savo mintį? Labai ačiū už pasidalijimą, o gal dar galėtum pridėti (...)? Labai vertinu tavo pasisakymą, o gal galėtum patikslinti (...)?* ir pan.). Užduodant klausimus svarbu palikti erdvės pagalvoti, įsijausti, pasirinkti, kuo pasidalyti, o kuo ne. Taip pat atminkite, kad visa, ką jaunuolis sako, jai yra be galo svarbu, ir net iš pažiūros juokingi ar paprasti dalykai gali būti vieni svarbiausių jos gyvenime.

METODAS „VIENAS ŽODIS“. Šis metodas itin tinkamas savo jausmams ir jų priežastims įvardyti per daug neišsiplečiant. Jis patogus ir nesudėtingas, be to, leidžia reflektuoti viso filmo metu neišblaškant dėmesio. „Vienas žodis“ taip pat parankus po filmo peržiūros nebelikus pakankamai laiko ilgesnei refleksijai ar diskusijai. Prieš filmą jaunuoliams išdalinkite paruoštus lapus su išvardytomis skirtingomis emocijomis, iš kurių mokiniai galės rinktis labiausiai atitinkančias jų išgyvenimus arba, prireikus, prirašyti savas (žr. 1 pvz.). Paprašykite visos peržiūros metu stebėti kylančius jausmus ir juo

30 Emocijų ratas lietuvių kalba: <https://www.seimostc.lt/2020/02/17/kodel-svarbu-pazinti-emocijas/> „Jausmometras“: <https://salkauskis.lt/socialinis-emocinis-ugdymas-seu/>

pasižymėti lape. Po filmo pakvieskite jaunuoles pasidalinti rezultatais. Atskirus atsili-
pimus galite sistemingai užrašyti ant lentos – taip pamatysite, kaip filmas paveikė visą
klasę, kokios emocijos kartojosi, kodėl.

(1 pvz.)

*Iš sąrašo pasirink vieną ar daugiau emocijų, kurias pajutai žiūrėdamas filmą. Dešiniajame
stulpelyje pamėgink įvardyti kilusių jausmų priežastį – kas būtent galėjo sukelti tokią emo-
ciją?*

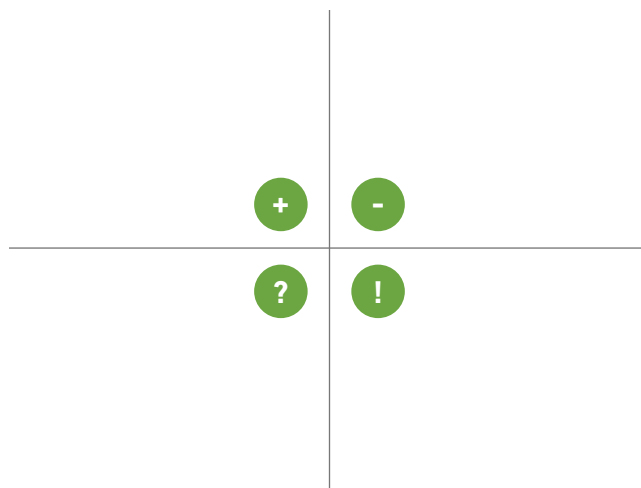

EMOCIJA/JAUSMAS	KODĒL TAIP JAUČIAUSI?
Džiaugsmas	
Liūdesys	
Viltis	
Beviltiškumas	
Pyktis	
Noras padėti	
Smalsumas	
Neapibrēztumas	
Nepasitikėjimas	
Susižavėjimas	
Sumišimas	
Dėkingumas	
Nusivylimas	
Abejonė	
Įkvėpimas	

METODAS „I.N.S.E.R.T.“ Šis metodas tinkamas norint mokinius paskatinti mąstyti plačiau ir kritiškiau (žr. 2 pvz.). Po filmo peržiūros pakvieskite prie pluso ženklų pažymėtos dalies aprašyti, ką filme pamatė teigiamo, šviesaus. Minusų pažymėtas lentelės ketvirtis kviečia jaunuoles pažvelgti kritiškiau ir užrašyti sunkius filmo momentus, neigiamas emocijas keliančius aspektus. Klausukų paženklinatoje dalyje paprašykite užrašyti filmo peržiūros metu ar po jos kilusius klausimus, o šauktuko dalyje – kas buvo nauja, kuriuos filmo momentus laiko stipriausiais, paveikiausiais. Aptarę rezultatus turėsite puikios informacijos tolimesniam darbui su savo mokiniais, pvz., svarstydami, ką drauge galite padaryti, kad pasikeistų filme pavaizduota sudėtinga situacija, kaip prisidėti prie nagrinėjamos problemos išsprendimo ir pan.

(2 pvz.)

Žinoma, refleksijos užsiėmimą galite pravesti ir pasitelkdamas savo pačių mėgstamus ir naudojamus metodus. Šiose gairėse pateikiami paprasti, mūsų jau išbandyti ir paveikūs metodai dirbant su jaunais žmonėmis ir stiprinant jų emocinį intelektą bei kritinį mąstymą, tačiau jie tėra rekomendacinio pobūdžio. Suprantame, kad diskutavimo ir reflektavimo įgūdis yra išmokstamas tiek mokytojoms, tiek mokiniams. Tai įgūdžiai, atrandami bėgant laikui ir išpuoslėjami juos praktikuojant. Svarbu nepamiršti ir to, kad gera diskusija ir refleksija įmanomos tik saugioje aplinkoje – įsitikinus, kad iš pateiktos nuomonės niekas nesijuoks, kad aplink susirinkę tolerantiški ir klausytis pajėgūs žmonės. Draugiška aplinka – vienas iš svarbiausių veiksnių siekiant kokybiško užsiėmimo su grupe.

Kiti darbo grupėje metodai

Dirbant su grupėmis galima pasitelkti įvairių metodų, skatinančių jaunuolius dalintis mintimis, patirtimi, ieškoti sprendimo būdų ir ugdyti įvairias kompetencijas. Didelę įvairovę rasite popieriniuose ar internete prieinamuose metodiniuose darbo su grupė-

mis vadovuose³¹. Žemiau pateikiame kelias mūsų išbandytas technikas, drąsiai vadintinas gerosiomis praktikomis:

METODAS „MINČIŲ LIETUS“. Šis metodas lavina vaizduotę ir kūrybiškumą, padeda spręsti problemas ir išsiaiškinti daugelio sąvokų esmę. Jo pranašumas prieš kitus metodus tas, kad jis leidžia įtraukti mažiau aktyvius žmones, slopinti drovumą ir stiprinti pasitikėjimą savimi.

„Minčių lietaus“ principas:

1. Aiškiai ir suprantamai pateikite spręstiną problemą ar aptariamą terminą.
2. Paskatinkite apie pateiktus teiginius ir temas sakyti viską, kas šauna į galvą. Visus žodžius ir sakinius užrašykite lentoje ar ant visiems matomo popieriaus lapo, neatmesdamos nė vieno. Nevertinkite ir nekritikuokite, palaikykite – atminkite, kad šiuo metodu taip pat skatinamas ir spontaniškas mąstymas, aplink vykstančių procesų stebėjimai.
3. Jei klasėje per daug mokinių darbu bendroje grupėje, pirmame etape galite jas suskirstyti grupelėmis. Taip jaunuoliai patys pasidalins savo mintimis ir į bendrąją grupę atneš savo darbo grupėse rezultatus.
4. Surinkę visas mintis, drauge su jaunuolėmis peržvelkite rezultatus ir apibendrinkite atsižvelgdamos į pamokos bei dokumentinio filmo temą.

METODAS – DARBAS GRUPELĖSE. Darbas grupelėse turi daug privalumų – jose mokomasi bendradarbiauti, pajusti grupės dinamiką ir kiekvieno grupės nario vaidmenį bei galimybes, lavinami bendravimo įgūdžiai, įgyjama patirtis dirbant su skirtingas nuomones turinčiais žmonėmis, mokomasi įvertinti, kada geriau ne ginti savo nuomonę, o siekti kompromiso, kaip geriau spręsti konfliktus ir nuo jų nebėgti. Šis metodas taip pat leidžia įtraukti mažiau aktyvius moksleivius.

METODAS – DISKUSIJA. Vertėtų nepamiršti, kad diskusijos apie dokumentinį kiną neretai aprėpia jau minėtas prieštarai vertinamas temas ir joms reikia iš anksto pasiruošti. Štai kelios rekomendacijos ruošiantis diskutuoti sudėtingomis temomis:

- Jei nusprendėte surengti diskusiją „prieštaringomis temomis“, būtina pasiruošti galimoms nenumatytoms ar sunkiau suvaldomoms situacijoms. Atsargumo su-

---

31 P vz. <https://www.jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/metodiniai-leidiniai/el-biblioteka>, https://www.jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/metodiniai-leidiniai/el-biblioteka/darbo-su-jaunimo-grupemis-vadovas_press_quality.pdf

metimais apsvaistykite galimus krizės scenarijus (pvz., jei kai kurie dalyviai imtų tyčia trukdyti diskusijai, netinkamai komentuoti kitų moksleivių nuomonę, bandyti juos(ne) žodžiu įbauginti, nufilmuoti ir pan.).

- Kiekvienam krizės scenarijui siūlome nustatyti žingsnius, kurie padėtų paprašyti jį išspręsti. Pavyzdžiui – kaip elgsitės su diskusiją trikdančiais mokiniais, po kiek įspėjimų paprašysite išeiti iš klasės, kokiais atvejais kviesite policiją.

Profesoriaus Roberto Fisherio rekomenduojami atviri klausimai diskusijų moderatoriumi mokantis mokytis:

Klausimai, kuriais siekiama paaiškinti:	Klausimai priešastims ir įrodymams nustatyti:	Klausimai, nagrinėjantys alternatyvias perspektyvas:
<p>Ar gali paaiškinti, (kaip) ...?</p> <p>Ką turi galvoje ?</p> <p>Ar galėtum pateikti pavyzdį, kaip ...?</p> <p>Kaip tai padeda išspręsti ...?</p> <p>Ar kam nors kyla klausimas, kurį norėtų užduoti ?</p>	<p>Kodėl manai, kad ...?</p> <p>Iš kur tai žinai ?</p> <p>Dėl kokių priežasčių taip teigi ?</p> <p>Ar turi įrodymų, kad ...?</p> <p>Ar galėtum pateikti šį teiginį iliustruojantį pavyzdį ?</p>	<p>Ar galima užduoti klausimą kitu būdu?</p> <p>Ar yra kitokia perspektyva ?</p> <p>O jei kas nors kitas pasiūlytų...?</p> <p>Ką pasakytų/kaip prieštarautų su tavimi nesutinkantis asmuo?</p> <p>Kuo skiriasi šios nuomonės?</p>
Poveikio ir pasekmių testavimo klausimai:	Klausimai apie klausimą/diskusiją:	
<p>Kas nutiks po ...?</p> <p>Ar tavo teiginys sutampa su ankstesniu teiginiu apie ...?</p> <p>Kokios būtų ... pasekmės?</p> <p>Ar yra bendra taisyklė ...?</p> <p>Kaip tai būtų galima patikrinti siekiant sužinoti tiesą?</p>	<p>Ar turi klausimų dėl ...?</p> <p>Koks tai klausimas ?</p> <p>Kaip šis klausimas/tai, kas pasakyta, padės mums ...?</p> <p>Ką iki šiol aptarta galime apibendrinti?</p> <p>Ar priartėjome prie atsakymo į klausimą/problemos sprendimo?</p>	

Diskusijos pabaigoje paprašykite mokinių pateikti galutinį atsakymą į pamokoje iškeltą klausimą ar suformuotą nuomonę gvildenta tema. Jei jaunuoliams nedrąsu, pradėkite jūs. Paminėkite, kas buvo pasiekta, kokie pasiūlymai pateikti, paklauskite, kas mokiniams patiko ir ką, priešingai, kitą kartą darytų kitaip. Įvertinimo rezultatus galėsite panaudoti ruošdamiesi kitiems užsiėmimams, kad tikslingiau atlieptumėte mokinių lūkesčius.

Dokumentinio filmo peržiūros ir edukacijos patirtis

„Nepatogaus kino klasės“ internetinėje platformoje šiuo metu galite rasti kelis dokumentinius filmus, kuriuose viena pagrindinių nagrinėjamų temų yra smurtas lyties pagrindu. Šie filmai platformoje patalpinti kartu su nemokama ekspertų parengta metodine medžiaga, kurią lengvai pritaikysite jauniems žmonėms skirtose pamokose ar edukacijos programose.

Dokumentiniu kinu grįstos edukacijos žingsniai trumpai:

- Išsirinkite dokumentinį filmą (atsižvelkite į pamokos temą, filmo trukmę, mokinių amžių, jų patirtis, poreikius ir galimybes).
- Prieš rodydamos filmą grupėje sukurkite saugią atmosferą, kurioje mokiniai galės laisvai dalytis jausmais ir nuomonėmis, diskutuoti, reflektuoti. Draugišką atmosferą galima sukurti pasitelkiant kelis atpalaiduojančius metodinius žaidimus, aptariant grupės susitarimus, patvirtinant, kad visos emocijos ir nuomonės yra leistinos bei vertos tinkamos raiškos ir pagarbaus išklausymo.
- Prieš peržiūrą papasakokite jaunuoliams, apie ką yra žiūrėsimas filmas, kokias temas ketinama nagrinėti. Priminkite, kad jei filmą žiūrėti pasidarys emociškai per sunku, iš peržiūros galima išeiti. Jei filmas ilgametražis, verta pasidaryti kelias pertraukas ir patikrinti grupės energijos lygį bei poreikius.
- Paprašykite jaunuolių visos peržiūros metu stebėti savo fizines ir emocines būsenas, jausmus, kylančius žiūrint filmą ar po jo (tai palengvins refleksijos dalį).
- Pasibaigus filmui paklauskite jaunuolių, kaip jos jaučiasi. Tuomet pereikite prie metodų taikymo dalies (prie kiekvieno minėtoje platformoje pateikto filmo rasi- te skirtingų neformaliojo ugdymo principais grįstų ir su žiūrėto filmo temomis susijusių veiklų pavyzdžių) ir diskusijos. Prireikus iš anksto išdalinkite mokinėms refleksijos lapus su išvardytomis skirtingomis emocijomis ar minėto „I.N.S.E.R.T“ metodo lentelę – padalos padės mokiniams pasižymėti ir susisisteminti kylančius klausimus ir pastebėjimus, kuriuos galės išsakyti vėliau.

-
- Po diskusijos apibendrinkite girdėtas mintis ir idėjas. Esant laiko, aptarkite galimus žingsnius siekiant spręsti filme nagrinėtas problemas (asmeniniu – artimos aplinkos – bendruomenės – visuomenės lygmenimis).
  - Pakvieskite mokinius galutinei refleksijai. Neretai sunku iš karto įvardyti kylančius jausmus. Į pagalbą galite pasitelkti vadinamąjį „emocijų ratą“ (žr. šio leidinio 30 išnašą) ir paprašyti jaunuolių išsirinkti po užsiėmimo jaučiamus jausmus. Paklauskite, dėl kokių priežasčių, jų manymu, jos taip jaučiasi – atsakymų nespaukite, leiskite nesiplėsti ar rinktis neatsakyti.

Parengė „Nepatogaus kino klasės“ vadovė ir žmogaus teisių edukatorė Indrė Maršantaitė.